

KO SE SMATRA ASHABOM¹

UDK 28-312-55
28-725-4/-5

Muhammad ASAD

Prijevod i uvodna bilješka: Fadilj MALJOKI

“*Sahih Al-Buhārī, The Early Years of Islam*” je jedino Asadovo zasebno djelo iz hadiske nauke. Prvi put je izdato u Lahoreu 1938. godine, a drugi i treći u Gibraltaru 1981. odnosno 1993. godine. U navedenom djelu, Asad je preveo i prokomentarisao sve hadise iz tri knjige Buharijine zbirke hadisa, “Početak Objave”, “Vrline ashaba” i “Vrline ensarija”, te hadise iz knjige “Bitke” o bitci Al-‘Usayra ili Al-‘Usayra i bitci na Bedru. Dvadeset devet zadnjih poglavlja knjige “Vrijednost ensarija” je uvrstio u posebnu knjigu koju je naslovio “Počeci islama”.

U uvodnim napomenama poglavlja/knjige “Vrline ashaba”, Asad odstupa od konvencionalne definicije pojma “ashab”. Po njemu, ashab nije svako ko je kao musliman sreo Muhammeda, a.s., i kao takav preselio, već samo onaj ko je bio u bliskim odnosima sa Muhammedom, a.s., sudjelovao u njegovom svakodnevnom životu, slušao njegova predavanja, učio od njega itd. Na temelju jezičkog značenja, mišljenja ashaba, tabi’ina i kasnijih učenjaka, on je objasnio da se pojam “ashab” u Kur’anu i hadisima odnosi samo na uži krug Poslanikovih, a.s., bliskih prijatelja, a ne na svakoga ko ga je kao musliman sreo i u islamu preselio. Pitanje ko se može smatrati ashabom, po mišljenju Asada, ima veliku važnost za naš odnos prema društvenoj i etičkoj strukturi islama. Ta važnost se ogleda u valjanosti evaluaciji hadisa, jer ashabi ne mogu biti podvrgnuti

negativnoj kritici na osnovu toga što je njihov moralni integritet posvjedočen tekstovima Kur’ana i hadisa. S druge strane, ashabi predstavljaju uzore za buduće generacije, a definicija ashaba bi trebala odrediti ko, pored Poslanika, a.s., može biti uzor muslimanima.

Ovo poglavlje se bavi nekim od najčuvenijih Poslanikovih ashaba na osnovu hadisa koji se odnose na njihove vrline i djela, a uvršteni su u Buharijinu zbirku hadisa. S ciljem da eliminišemo određena pogrešna shvatanja koja potiču iz pera nekih ranijih muslimanskih autora, a još su prisutna u islamskoj literaturi o ovoj temi, moramo da u nekoliko naznaka razmotrimo pitanje: ko se smatra ashabom i od kojih elementa se sastoji definicija ashaba.

Osnovno značenje riječi “*ṣāḥib*” je onaj ko je blisko združen (mu’āšir) s nekim², a “*ṣāḥibahu*” znači on se združio, družio ili uortačio sa njim, tj. on je bio ili postao njegov drug, pomagač, sljedbenik, kolega, prijatelj.³

Iz ovih naznaka kojima mogu biti pridodani brojni pouzdani izvori, postaje jasno da status ashaba može biti pripisan samo prvim muslimanima koji su bili u bliskim odnosima s Poslanikom, sudjelovali u njegovom svakodnevnom životu, i slušali, u manjoj ili većoj mjeri, njegova mišljenja. Takvi se mogu nazvati prijateljima u najdubljem smislu te riječi.

Ali muslimanski historičari i teolozi su, od trećeg stoljeća po H. pa nadalje sasvim neopravdano počeli da proširuju značenje ovog termina, uključujući svakoga ko je kao musliman vidio Poslanika, iako se sa njim nije družio. Razlog za ovo pretjerivanje je bilo neobično poštovanje koje je Poslanikova ličnost ulivala: susret sa njim, pa makar i kratkotrajan, prenosio je na osobu neku vrstu “duhovne energije”. To je navelo kasnije generacije da takvog očevica smatraju blagoslovljenijim od onog koji nije imao tu privilegiju, i bliskim prijateljem ili ashabom Poslanika.

Ovo, međutim, očigledno nije značenje koje je sam Poslanik podrazumijevao pod pojmom “ashab”. Da je on pravio razliku između njegovih ashaba i muslimana koji su bili samo njegovi savremenici vidljivo je iz sljedeće predaje: “Nemojte vrijeđati moje ashabe, kada bi jedan od vas udijelio zlata koliko je brdo Uhud, ne bi postigao nagradu koju oni postignu za udjeljivanje jednog *mudda* (oko dvije litre, op. prev.), pa ni pola od toga.”⁴ Iz druge verzije ove predaje⁵ dolazimo do saznanja da se desila neka prepirka, u kojoj je *Ḥalid b. al-Walid* vrijeđao *Abd ar-Rahmān b. ‘Awfa*. Poslanikov prijekor upućen *Ḥalidu* ukazuje da ga on u to vrijeme nije smatrao ashabom, iako ga je *Ḥalid b. al-Walid* vidao svakodnevno. Tek je *Ḥalid* kasnije, ne samo zbog toga što je vidio Poslanika, nego zbog

¹ Uvodne napomene u poglavlju/knjizi “Vrline ashaba”, u: Muhammad Asad, *Sahih Al-Buhārī: The Early Years of Islam*, Dar Al-Andalus, Gibraltar, 1993., str. 13 – 16.

² Al-Ifriqī, *Lisan el-‘Arab*, Kairo, 1300 – 1307., II, str. 7.

³ Edward William Lane, *Arabic-English Lexicon*, London, 1863 – 1893., IV, str. 1652.

⁴ al-Buhārī, *Sahih, Kitāb faḍāil as-ṣāḥāba, Bāb qarw al-nabiyy larw kuntu muttabiḍan ḥalīlan*, br. 3673. (op. prev.)

⁵ Muslim, *Sahih, Kitāb faḍāil as-ṣāḥāba, Bāb taḥrīm sabb as-ṣāḥāba*, br. 4617.

briljantne požrtvovanosti koja mu je pribavila titulu "Mač Božiji", bio primljen u krug Poslanikovih prijatelja i postao njegov ashab. S druge strane, 'Abd ar-Rahmān b. 'Awf je bio jedan od prvih prijatelja Poslanika, i zbog toga je nazvan ashabom u gore spomenutom hadisu. Zvuči neuvjerljivo tvrdnja da je Poslanik u ovoj izjavi, u prvom redu, imao na umu "buduće generacije", kao što neki, inače dobronamjerni, komentatori sugerišu.

Nezavisno od činjenice da je okolnost pod kojom je ovaj govor izrečen historijski ustanovljena, upotreba poređenja od strogo lokalnog značaja, kao "planina Uhud" ili "mudd", isključuje mogućnost da je on bio namjeravan kao upozorenje kasnijim generacijama. Da je to bio slučaj, Poslanik bi vjerovatno koristio, kao što je često radio, poređenja opsežnijeg značenja, koje bi lahko razumjeli ljudi koji možda nikad nisu vidjeli planine koje okružuju Medinu i nisu nužno upoznati sa lokalnim običajima koji tamo prevladavaju.

I sami ashabi su nesumnjivo bili mišljenja da nije svaki musliman koji je samo vidio Poslanika ashab. To je očito, npr., iz predaje koju je naveo Ibn Šalāh u svojoj Muqaddimi: Neko je upitao Anasa b. Mālīka: "Da li je neko od ashaba Allahovog Vjerovjesnika još uvijek živ osim tebe?" Anas je odgovorio: "Neki beduini koji su ga vidjeli još uvijek su živi, ali od njegovih ashaba nijedan."⁶ Stroga razlika između ashaba i onih koji su samo vidjeli Poslanika, a nisu se sa njim združili, jasno je vidljiva i u vrijeme tabi'ina. Tako se prenosi da je čuveni Sa'īd b. al-Musayyab smatrao ashabima Poslanika samo one osobe koje su živjele najmanje jednu godinu u Poslanikovom društvu i učestvovala u nekim od njegovih bitaka.⁷ Ova definicija je, nesumnjivo, poprilično cjelokupno značenje, zato što je zamislivo da čovjek sretne Poslanika

u posljednjim mjesecima njegovog života, ili da je umro nakon kratkog druženja sa Poslanikom, a da je, uprkos tome, postao istinski ashab.

Ali i sa ovim nedostatkom, Ibn al-Musayyabova definicija je važna kao pokušaj da se zaustavi rastuća plima "pobožnog pretjerivanja" koje je uzdizalo svakog ko je imao privilegiju da vidi Poslanika na stepen ashaba. Ibn al-Musayyab zasigurno nije bio usamljen u ovom nastojanju. Tako, npr., čitamo u An-Nawawijevom komentaru Muslimovog Šahiha: "Neki muhaddisi zastupaju stav da je status ashaba ograničen na one koji su se družili sa Poslanikom duže vrijeme, trošili imetke pomažući mu u njegovoj misiji, te one koji su učinili Hidžru u Medinu i energično ga pomagali, a ne odnosi se na one koji su ga slučajno vidjeli, kao, npr., delegacije beduina, niti na one koji su se sa njim družili samo nakon oslobođenja Mekke, kada je islamska država postala moćna."⁸ Iako se An-Nawawī susteže da prihvati ovu definiciju,⁹ očigledno je da je ona bila prihvaćena od mnogih muhaddisa iz ranog perioda, najmanje u prva dva stoljeća. Međutim, kako je vrijeme odmicalo, tendencija da se termin "ashab" generalizira postala je izraženija. Sa Buharijom, on se već primjenjuje na svakog muslimana "koji se družio sa Poslanikom, a.s., ili ga je vidio".¹⁰ Nategnutost ove definicije vidljiva je na prvi pogled. Naime, upotreba veznika "ili" jedva može premostiti jezičku zapreku koja se javlja usljed upotrebe ovog termina za osobu koja se nikada nije družila sa Poslanikom i vidjela ga možda jednom, kao što bio slučaj sa mnogim novoobraćenicima koji su došli u Medinu, postavili Poslaniku nekoliko pitanja, dobili odgovore, rastali se od njega i nikada ga više nisu vidjeli.

Međutim, moguće je da Buharija, kao mnogi muhaddisi prije njega, koristi termin "ashab" iz dvije različite

perspektive. Prva je historijska i obuhvata istinske ashabe koji su se njim družili, tj., bili sa njim prisno združeni, a druga je čisto tehnička, i nju su koristili muhaddisi. Za muhaddisa, prenosioci hadisa su razvrstani u grupe prema periodu u kojem su živjeli. Najstarija grupa, tj., oni koji su sreli Poslanika kao muslimani i zbog toga su u poziciji da prenose od njega, su jednostavno i isključivo u strogo tehničkom značenju nazvani ashabima, a stepen njihove prisnosti sa Poslanikom nije uzet u razmatranje. Ova tehnička upotreba termina "ashab" nije za osudu kao takva, ali može dovesti do velike konfuzije. Bili smo naviknuti da smatramo istinskim drugovima Poslanika ljude čija je pouzdanost izvan svake negativne kritike, zato što su dokazali svoje moralno dostojanstvo. Samim tim, oni su dokazali svoju pouzdanost koja se postavlja kao uslov za prenosioca hadisa, zbog proste činjenice da su bili u prisnim odnosima s Poslanikom i povjerenja koje je on polagao u njih. Poslanikovo poznavanje ljudske prirode ne bi mu dozvolilo da dugoročno bude prisn prijatelj licemjeru ili neodlučnoj, plitkoj osobi. Međutim, isti neupitni položaj ne može biti razložno postuliran za sve ličnosti koje nazivamo ashabima samo u tehničkom smislu te riječi, želeći da ukažemo na period u kojem su oni živjeli. Zbog toga, mi ne možemo u nekim slučajevima prihvatiti njihove hadise bez daljeg kritičkog ocjenjivanja njihove individualne pouzdanosti. Ipak, proširenje termina "ashab" na svakog ko je jednom sreo Poslanika često dovede do toga da muhaddis zaboravi da ovaj termin koristi samo u tehničkom smislu, i rezultira popuštanjem kritičkog odnosa prema periodu koji zahtjeva najstrožiji stepen kritike, te do grešaka poput one koju je počinio Buharija kada je prihvatio politički toniran hadis od sunnjivog prenosioca kao što je Marwān b. al-Ḥakam.¹¹

Ovaj i previše popustljiv stav zadržan je bez ikakvog osporavanja u literaturi

⁶ Ibn Šalāh, *Ulūm al-ḥadīth (Muqaddima)*, Halep, 1350. po H., str. 258.

⁷ *Ibid.*, str. 256.; Ibn Ḥaḡar al-'Asqalānī, *Fath al-Bārī, Šarḥ Šahiḥ al-Buhārī*,

Kairo, 1348. po H., VII, str. 2.

⁸ An-Nawawī, *Šarḥ Šahiḥ Muslim*, Kairo, 1347 – 1349. po H., XVI, str. 93.

⁹ *Ibid.*, str. 94.

¹⁰ Ovu definiciju Buharija daje na početku poglavlja/knjige "Vrline ashaba"

koja se bavi ovom temom. Jedan od kasnijih muhaddisa, Ibn 'Abd al-Barr¹² iz Andaluzije, jedan od najoštroumnijih i najpouzdanijih sakupljača djela o prenosiocima hadisa, bio je izričito protiv imenovanja ashabom svakoga ko je vidio Poslanika, bez pravljenja razlike među njima. Njegovo zapažanja o ovom pitanju su veoma karakteristična i zaslužuju da budu citirana:

“Znaj, prva stvar kojoj pribjegava učenik ili učenjak nakon Božije Knjige jeste Sunnet Njegovog Vjerovjesnika, zato što on objašnjava namjere Božije sadržane u njegovoj Knjizi... Jedan od najvažnijih elemenata koji nam pomažu da razumijemo i sačuvamo Sunnet jeste poznavanje onih koji su ga prenijeli od Poslanika cijelom svijetu... Oni su ashabi i pomagači (ḥawāriyyūn) koji su zapamtili Sunnet i prenijeli ga u ispravnoj vjeri. Oni su ‘najbolja generacija’¹³ i ‘najbolja zajednica koja se ikada pojavila’.¹⁴ Njihova čestitost je potvrđena Božijom i Vjerovjesnikovom pohvalom. Niko ne može biti čestitiji od onoga s kojim je Allah zadovoljan da bude ashab i pomagač Njegovog Poslanika, nema veće čistote od njihove niti ima potpunije manifestacije čestitosti. Ali status ashaba se pripisuje samo onima koji su u ranom periodu prihvatili njegovu misiju, povjerovali mu, podržavali ga i pomagali, i družili se sa njim, a ne dodjeljuje se svakome ko ga je vidio, niti svakome ko mu je povjerovao.”¹⁵

Shvatanje koje se nadaje iz izvoda sjajnog djela Ibn 'Abd al-Barra bilo

je karakteristično za nekoliko muslimanskih učenjaka iz ranog perioda. Ali u stoljećima koja su uslijedila, “pobožno” shvatanje, naime da se svaki musliman koji je samo jednom vidio Poslanika ubraja u njegove ashabe, odnijelo je prevagu. Logička zloupotreba ove ideje rezultirala je velikim brojem besmislenosti i ozbiljnih rasprava oko “problema” kao što su: Da li je čovjek koji je samo u najranijem djetinjstvu vidio Poslanika ashab ili nije? Da li se onaj koji ga je prvi put vidio poslije smrti (prije nego što je bio pokopan) može smatrati ashabom? Da li se džinni i melec mogu biti ubrojiti među njegove ashabe? i sl.¹⁶ Razboriti učenjaci su bili angažirani jedan značajan period rješavajući takve, zapravo, nepostojeće probleme. Bez potpune revizije ovog shvatanja i vraćanja starim mjerilima koje su postavili sam Poslanik i njegovi istinski ashabi, mi nećemo moći da pronađemo put do valjane evaluacije hadisa.

Ali pitanje ko se treba smatrati ashabom a ko ne nije samo od tehničkog značaja za stručnjake hadiske nauke. Ono vrši direktan, i nezanemarljiv, utjecaj na naš stav prema etičkoj i društvenoj strukturi islama. U mnogim prilikama Poslanik je preporučio njegove ashabe kao uzore budućim generacijama, i zbog toga su oni ti koji su razumjeli i prihvatili njegova učenja, barem što se Tekstova (*nuṣūṣ*) i prakse (*ṣunan*) tiče, bolje nego što bi iko drugi mogao. Bilo bi, međutim, neumjesno smatrati čovjeka kao što je Marwān b.

al-Hakam svijetlim primjerom protagoniste islamskih vrijednosti, dostojno da se slijedi, iako je on ashab prema standardima koje je postavila većina kasnijih muhaddisa, zato što je kao dijete vidio Poslanika. Ako, međutim, ograničimo značenje termina ashab na one koji su bili prisni drugovi Poslanika, Marwān bi bio automatski isključen, a od njega bi ostalo jedino sjećanje na nemilu ličnost koja je samo imala sreću da vidi Poslanika. No, ukoliko prihvatimo definiciju koju navodi An-Nawawī, čak ni Mu'awiya, bez obzira na njegove vrline, ne može biti smatran ashabom, zato što je prigrlio islam nakon oslobođenja Mekke, kada su skoro svi stanovnici Arabijskog poluotoka mislili da je razborito to uraditi. Ipak, u njegovom slučaju imamo izjave drugih ashaba, poput Ibn 'Abbāsa, koje potvrđuju da su ga oni nedvojbeno smatrali ashabom. Ali bilo kako bilo, ashabi na koje je Poslanik često ukazivao kao na uzore budućim generacijama nesumnjivo trebaju biti traženi među onim muškarcima i ženama koji su ga slijedili i pomagali u vremenu kada je pripadnost islamu značila žrtvovanje i podrazumijevala lične nevolje, a čija su podrška i privrženost pripravile put konačnom trijumfu islama. Nesebični duhovni raskoš njihovih života će zauvijek ostati simbol utjecaja kojim je ličnost Najvećeg Čovjeka obasjavala živote njegovih prijatelja i drugova, utjecaja koji je preoblikovao i promijenio tok njihovih života, a sa njima i sudbinu svijeta.

¹¹ Autor aludira na slijedeći hadis: “'Utmān b. 'Affān obolio je od teškog krvarenja nosa, u godini kada su mnogi ljudi zadobili tu bolest, tako da ga je bolest spriječila da obavi hadždž, pa je sačinio oporuku. Uto mu dođe neki Kurejšija i reče: ‘Odredi nasljednika!’ ‘Jesu li to rekli?’, upita on. ‘Jesu’, odgovori ovaj. ‘A ko je rekao?’, upita ponovo 'Utmān. Tada je ovaj ušutio. Ušao je nakon toga drugi čovjek (mislim da je je to bio Al-Hārit) i rekao: ‘Odredi nasljednika!’ ‘Jesu li to rekli?’, upita on. ‘Jesu’, odgovori ovaj. ‘A ko je rekao?’, upita ponovo 'Utmān. Tada je on ušutio. ‘Moguće je da su rekli da bi to trebalo da bude Az-Zubayr?’, reče 'Utmān. ‘Tako je!’, odgovori on. ‘Što se njega tiče’, nastavi 'Utmān, ‘tako mi Onoga u čijoj je ruci moja duša, on je najbolji po onome

što ja znam, a najdraži je i Allahovom Poslaniku, ṣallāllāhu 'alejhi wa sallam.” (Al-Buḥārī, *Ṣaḥīḥ, Kitāb faḍāil aṣ-ṣaḥāba, Bab al-manāqib Az-Zubayr b. al-'Awwām*, br. 3717.) Komentarišući ovaj hadis kojeg prenosi Marwān b al-Hakam, autor sa žaljenjem konstatuje da su svi muhaddisi, izuzev Muslima, prihvatili Marwāna kao pouzdanog prenosioca. Između ostalog, autor tvrdi da su ga većina muslimana mrzili i žalili se na njega halifi 'Utmānu zbog toga što je zloupotrebjavao poziciju tajnika i nastojao da različitim intrigama protiv čuvenih ashaba ostvari svoje interese i ciljeve. Njemu se pripisuje i ubistvo Talḥe b. 'Ubaydullāha. Prenosi se da je Hazreti 'Aīša rekla da bi voljela da sveže mlinski kamen za njegove noge i da ga baci zajedno sa njim u more. Autor

zaključuje da je Buharija napravio veliku grešku zato što je u svoju hadisku zbirku uvrstio hadise koje prenosi Marwān b. al-Hakam, a pogotovo zato što prenosi od njega politički tonirane predaje. Više v.: Muhammad Asad, *Sabihul-Buhari: The Early Years of Islam*, str. 71 – 72.

¹² 368 – 463. po H.; O njemu više v.: Ad-Dahabi, *Taḍkīra al-ḥuffāz*, Hajdarabad, 1333 – 1334. po H., III, str. 306.

¹³ Al-Buḥārī, *Ṣaḥīḥ, Kitāb faḍāil aṣ-ṣaḥāba, Bāb*, br. 3650. i 3651.

¹⁴ Qur'an, 3:110.

¹⁵ Ibn 'Abd al-Barr, *Kitāb al-isti'āb fī ma'rifa al-aṣḥāb*, Hajdarabad, 1322. po H., I, str. 2.

¹⁶ Ibn Ḥaḡar al-'Asqalānī, *nav. djelo*, VII, str. 2.; Al-'Aynī, *Umda al-Qārī, Šarḥ Ṣaḥīḥ al-Buḥārī*, Kairo, 1348. po H., XVI, str. 179.